

Поимно определување на вондоговорната одговорност во меѓународното приватно право на Европската Унија

Д-р Тони Дескоски*
Д-р Вангел Доковски**

UDC: 347.5.341.9(4-672EY)
1.01 Изворна научна статија

1. ВОВЕД

Европската унија, почнувајќи од први јули 2013 година, брои 28 полноправни држави-членки. Станува збор за 28 правни системи што се економски и правно-интегрирани во рамките на Унијата. Набљудувајќи ја Европската унија во однос на правните системи што ги има интегрирано во себе, недвосмислено се изведува заклучокот на вклучување држави што припаѓаат на англосаксонскиот правен систем и на оние што ја имаат европската континентална правна традиција. Преку инкорпорирање на англосаксонскиот и на европскиот континентален правен, во рамките на Европската унија, традиционалните прашања што ги решаваа правниците во согласност со нивната правна традиција, создаде нов феномен каде што двата правни система треба да соработуваат. Ова е особено видливо во делот на меѓународното приватно право на Европската унија, каде што е потребно да се изврши унифицирање на правилата за решавање на судирот на законите и судирот на јурисдикциите. Заедничко и за двата правни система е прашањето што го поставува материјалното право, независно дали станува збор за држави со англосаксонски или европски континентален правен систем – која е улогата на концептот на „правата“ во приватното право? Одговорот на ова комплексно и тешко прашање мора да биде рефлексивна на двата термина на прашањето „приватно право“ и „права“.¹ Но, како да знаеме кои права ги имаме ние? Поточно, како да знаеме кои права ги имаме во однос на другите

граѓани. Вообичаениот одговор во државите со англосаксонски правен систем би бил дека нашите права во однос на правата на другите граѓани (приватните права) се воспоставуваат со судски одлуки. Но, веднаш може да биде истакнат приговор дека судските одлуки не се одлуки за должностите на граѓаните воопштено на едни кон други. Од тие причини, потребно е да се анализираат и законските одредби од кои произлегуваат приватните права.²

Во однос на определувањето на меродавното право за вондоговорната одговорност за штета, тоа до 2009 година беше препуштено на регулирање на државите-членки на Европската унија. Секоја од државите-членки на Европската унија си имаше свој посебен систем за решавање на судирот на законите во делот на вондоговорните односи, при што автономијата на волјата како точка на врзувањето за вондоговорна одговорност за штета не беше прифатена како точка на врзувањето во најголемиот број од правните системи на државите-членки на Европската унија. При утврдување на поимот на вондоговорна одговорност, секоја од државите-членки се повикуваше на сопственото материјално право, за да даде соодветна правна квалификација на односот и да одлучи дали станува збор за вондоговорен однос или не. Секако, секоја држава-членка и самостојно го регулираше судирот на законите во делот на вондоговорните односи, каде што основна точка на врзување во сите држави беше традиционално прифатената точка на врзувањето – место на извршување на граѓанско-правниот деликт (*lex loci delicti commisi*).

Во современиот период, сè повеќе се развива нов правец на размислување во теоријата на приватното право, што има цел да биде познат како „права“, односно како „анализа на правата“. Овој правец на анализа подразбира да се развие разбирање на приватното право на облигациите, водено пред сè или

* Доктор на правни науки, редовен професор на научната област меѓународно приватно право при Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

** Доцент на научната област меѓународно приватно право при Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

¹ Cane Peter, Rights in Private Law, in Rights and Private Law, edited by: Donald Nolan and Andrew Robertson, 2014, стр. 35.

² Поопширно види кај Smith Stephen, *Rule-Based Rights and Court-Ordered Rights*, in Rights and Private Law, edited by: Donald Nolan and Andrew Robertson, 2014, стр. 221-249.

исклучиво од признавање на правата што ги имаме еден кон друг. Голем број доктрини во рамките на деликтното право се анализираат токму низ новиот принцип на анализа на правата (*right-based analysis*).³ Овој принцип, пак, има сè повеќе влијание и во правото на Европската унија, поради тоа во овој текст ќе биде даден и преглед на меѓународно приватно-правните импликации на наведениот принцип.

2. ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОИМОТ НА ВОНДОГОВОРНА ОДГОВОРНОСТ ВО ДРЖАВИТЕ СО ЕВРОПСКИ КОНТИНЕНТАЛЕН ПРАВЕН СИСТЕМ

Вондоговорната одговорност произлегува од повреда на обврска што е дефинирана од страна на објективното право и на тој начин создава нов облигационен однос помеѓу странките, со настанување на фактичка, а не на правна врска.⁴ Во зависност од правниот систем што ги има усвоено една држава (англосаксонски или европски континентален правен систем), се прави разлика во начинот на кој се регулира во националното материјално право на вондоговорната одговорност. Така, додека во државите што ја имаат европската континентална традиција, во материјалните закони со кои се регулира вондоговорната одговорност, обврската за надоместок на штета ја пропишуваат на општ начин, воведувајќи генерички поим на вондоговорни односи што настануваат по повод штета. Станува збор за поставување на општа забрана за причинување на штета како основно императивно правило и нејзината повреда создава нов облигационен однос што не постоел претходно помеѓу странките. Со прекршување на императивното правило за забрана за причинување штета, се заснова облигациониот однос како двостран правен однос што настанува помеѓу штетникот и оштетениот.

3. ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОИМОТ НА ВОНДОГОВОРНА ОДГОВОРНОСТ ВО ДРЖАВИТЕ СО АНГЛОСАКСОНСКИ ПРАВЕН СИСТЕМ

За разлика од државите што припаѓаат на европската континентална правна традиција, ситуацијата во државите со англосаксонскиот правен систем е сосема поинаква. Наместо воведување на општа забрана за причинување штета, прифатен е системот на *numerus clausus* во однос на определувањето на граѓанско-прав-

ните деликти. Така, во *common law* системите е прифатен принципот на енумерација при определувањето на деликтите во кои се вбројуваат: невниманието (*negligence*); законските деликти (*stautory torts*) – во кои спаѓаат, на пример, одговорноста за производ, попречување; вознемирувањето (*nuisance*) – од кои произлегува правото за секој што е попречен да го користи своето земјиште; ширењето лаги и невестини (*defamation*), намерните деликти (*intentional torts*); економските деликти (*economic torts*), што претставуваат попречување на економските активности на некои лице и во последно време сè поактуелните т.н. деликти на конкурентското право (*competition torts*), што произлегуваат од специфичните обврски за анти-монополско однесување на пазарот.⁵ Сите споменати видови деликти притоа се систематизирани во посебен дел со генерички назив – деликтно право – „Tort Law“. Џон Ц. П. Голдберг (John CP Goldberg) и Бенџамин Ц. Зипурски (Benjamin C. Zipursky) истакнуваат дека за некои луѓе деликтното право изгледа дека е најмалку комплицирано од сите области на правото. Некои дури велат дека сè се сведува на една идеја, а тоа е како да бидат избегнати високите трошоци. Но, анализата на структурата на деликтното право е многу комплексна. Да се размислува за деликтите во смисла на „права“ означува дека деликтното право ќе даде посоодветна анализа на структурата на деликтите.⁶

Во суштината, деликтното се однесува на судири. Честопати, судирот е во буквално значење на зборот, на пример кога два автомобили меѓусебно ќе се судрат или кога шише кока-кола ќе експлодира во рацете на келнер; но и кога судирот не е во буквално значење на зборот, тоа не означува дека е помалку реален. На пример, во случаите на клевета и навреда (*defamation*), тужителите бараат да им се надомести штетата за повреда на нивната чест и угледот. Деликтното право мора да го реши судирот што настанува помеѓу индивидуалниот интерес за заштита на честа и угледот од една страна и јавниот интерес во делот на слобода на изразувањето. Како и автомобилите што на автопат се разминуваат со големи брзини без да се судрат притоа, така и весниците и поединците можат, и тоа најчесто, да си ги остваруваат своите интереси во хармонија. Но, понекогаш се случува судир и некој е повреден.⁷

Токму настанувањето судир создава ситуација што може да се подведе под еден од различните видови

³ Nolan Donal; Robertson Andrew, *Rights and Private Law*, 2014, стр. 1.

⁴ Valdhans Liri, Mysakova Petra, *Conflict rules for Delicts and Quasi-Delicts*, достапно на http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/mps/Valdhans_jiri.pdf, стр. 2.

⁵ Здравева Неда, *Граѓанско-йравнаиша одгворностй како механизам за еднаквост и рамнојравностй во оийшесйвойшо*, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје во чест на проф. д-р Владимир Митков, Скопје, 2010, стр. 676.

⁶ Goldberg John CP; Zipursky Benjamin C., *Rights and Responsibility in the Law of Torts*, in *Rights and Private Law*, edited by: Donald Nolan and Andrew Robertson, Oxford, 2014, стр. 251.

⁷ DeWolf K. David, *Torts – Cases and Materials*, United States of America, 2009, стр. vii.

деликти што ги наведовме претходно. Секако, за да настане одговорност и според правилата на деликтното право, треба да бидат кумулативно исполнети општи услови, што според одлуката донесена од страна на United States Court of Appeals, Ninth Circuit во спорот *Harbeson v. Parke-Davis*⁸ се вкупно 4 – *обврска, њовреда, каузална врска и шџејта*.

4. ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПОИМОТ НА ВОНДОГОВОРНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОТРЕБИТЕ НА РЕШАВАЊЕ НА СУДИРОТ НА ЗАКОНИТЕ ВО МЕЃУНАРОДНОТО ПРИВАТНО ПРАВО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Во меѓународното приватно право на Европската унија, основен правен извор со кој се регулира судирот на законите кај вондоговорната одговорност, а на тој начин и можноста на страните да изберат меродавно право за регулирање на нивниот однос, претставува Регулацијата на Парламентот и на Советот на Европската унија бр. 864/2007 за меродавното право за вондоговорната одговорност (Рим II), што е донесена на 11.7.2007 година (во понатамошниот текст: Регулација Рим II).⁹ Со Регулацијата Рим II извршена е унификација на правилата на државите-членки во однос на определувањето на меродавното право за вондоговорните обврски, обврски што настануваат врз основа на стекнување без основа, рабодовство без налог (*negotiorio gestio*) и одговорност за штета настаната во текот на преговорите (*culpa in contrahendo*). На тој начин, националните правила за решавање на судирот на законите во делот на вондоговорната одговорност со Регулацијата Рим II се заменети и денес судовите на државите-членки ги применуваат токму правилата содржани во споменатата регулатива.

Примената на Регулацијата Рим II е условена со поставување на три услови содржани во член 1 став (1).¹⁰ Таа се применува во ситуации што вклучуваат судир на закони кај вондоговорната одговорност во граѓански и трговски работи. Од наведениот член се извлекува заклучокот дека станува збор за следните услови:

- а. Да станува збор за ситуација што вклучува *судир на закони*;
- б. Судирот на законите да опфаќа *вондоговорна одговорност*; и
- в. Вондоговорната одговорност да произлегува од *граѓански и трговски работи*.

⁸ Поопширно за случајот види на следниот линк: <http://openjurist.org/746/f2d/517/harbeson-v-parke-davis-inc>.

⁹ Текстот на Регулацијата Рим II е достапен на следниот линк: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1417264982174&uri=CELEX:32007R0864>.

¹⁰ Види член 1 став 1 од Регулацијата Рим II.

4.1. Автономен концепт на поимот вондоговорна одговорност во меѓународното приватно право на Европската унија

Додека определувањето на условот „судир на законите“ не предизвикува тешкотии и контроверзии, со оглед на тоа што се објаснува со помош на правилата на меѓународното приватно право што традиционално условуваат појава на странски елемент во еден граѓанско-правен однос, ситуацијата со условот „вондоговорна одговорност“ е сосема поинаква. Тоа се должи на фактот што во текстот на Регулацијата Рим II отсуствува дефинирање на поимот на „вондоговорна одговорност“. Единствено во рецитал 11 од Регулацијата Рим II е наведено дека „концептот на вондоговорна одговорност се разликува помеѓу државите-членки и неговото автономно значење мора да му биде дадено за потребите на Регулацијата Рим II, вклучително и на вондоговорните обврски што произлегуваат од објективната одговорност“.¹¹

Автономниот концепт на поимот „вондоговорна одговорност“ има свои позитивни и негативни аспекти. Неговите негативни аспекти се три:

Прв – исклучување на облигациите што се однесуваат и се во врска со статусот;

Втор – ги исклучува сите односи што се сметаат за договорни односи согласно Римската конвенција од 1980 година и нејзиниот наследник, Регулацијата Рим I, и

Трет – член 1 став 2 од Регулацијата Рим II¹² исклучува определени обврски од полето на примена.

Позитивниот аспект на концептот на „вондоговорна одговорност“ можеби е помалку очигледен – произлегува од потребата да се подведат обврските што не се „договорни“ и не се изречно исклучени од подрачјето на примена на Регулацијата под едно од правилата за определување на меродавното право содржани во член 4 до 12.¹³

Дефинирањето на поимот на „вондоговорна одговорност“ не беше ниту во обид во периодот на изготвување на Регулацијата, со оглед на тоа што

¹¹ Види го рецитал 11 од Регулацијата Рим II: Поимот на вондоговорна одговорност се разликува од една држава-членка до друга. Заради потребите на оваа регулатива вондоговорната одговорност треба да се сфати како автономен поим. Правилата за судир на законите наведени во оваа регулатива исто така треба да се применуваат и на вондоговорната одговорност што произлегува од објективната одговорност.

¹² Види член 1 став (2) од Регулацијата Рим II.

¹³ Dickinson Andrew, *The Rome II Regulation: The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*, Oxford 2008, стр. 168.

правните традиции на државите-членки едноставно премногу се разликуваат во однос на овој поим.¹⁴

Преку пропуштање да се дефинира поимот на „вондоговорна одговорност“ во Регулативата се остава можност за појава на потребата од квалификација на односот дали тој може да се подведе под правилата на Регулативата или не. При квалификацијата, соодветна улога ќе имаат и одлуките што се донесени од страна на Европскиот суд на правдата, што се грижи за унифицирана примена на правилата на правото на Европската унија.

Секако дека треба да се имаат предвид и правилата за подрачјето на примена на Регулативата Рим I. Регулативата Рим I и Регулативата Рим II се комплементарни една со друга и подрачјето на примена на едната ја исклучува примената на другата регулатива. Се смета дека обврската во граѓанските и во трговски работи е или договорна или вондоговорна и дека концептот поради тоа е резидуелен, определен во негативна смисла, за тоа што не е вондоговорна одговорност.¹⁵

4.1.1. Причини за прифаќање на автотономен концепт на поимот вондоговорна одговорност во меѓународното приватно право на Европската унија

Причините поради кои отсуствува позитивно дефинирање на поимот на „вондоговорна одговорност“ во Регулативата Рим II се сосема јасни. Постоенето на 28 различни правни системи што се обединети под чадорот на Европската унија оневозможува прифаќање на еден униформен концепт на поимот на „вондоговорна одговорност“.

И во рамките на Европската унија постојат одредени региони што имаат слична правна традиција. На пример, ако го анализираме нордискиот регион што опфаќа пет држави (Данска, Финска, Шведска, Норвешка и Исланд), од кој три држави се држави-членки на Европската унија (Данска, Шведска и Финска), ќе забележиме дека тој регион има развиено правна традиција во однос на вондоговорната одговорност што се разликува од сфаќањата што се прифатени во Англија, Франција или, пак, Германија. Станува збор за концепт што можеме да го подведеме под називот – *Скандинавско право*.

Преку членството на Данска, Шведска и Финска во Европската унија, на посреден начин се внесе и традицијата што ја има скандинавското право во делот

на вондоговорната одговорност. Но, и во самото т.н. скандинавско право за вондоговорна одговорност постои разлика помеѓу начинот на регулирање на вондоговорната одговорност во Шведска и Финска од една страна и во Данска од друга страна. Најголема разлика во делот на оштетното право помеѓу Шведска и Финска од една страна и Данска од друга страна е тоа што во оштетното право на Данска постои стандардизиран квантум на надоместок на определени видови штета. Тој квантум можеме да го презентираме на следниот начин: за болка, страдања и трајни повреди постои метод на квантифицирање на загубата на приходот и минимумот на сумата за надоместок; метод на квантифицирање на загубата на блиските од семејството, како и фиксно одредена сума за надоместок за секој ден во кој повреденото лице мора да остане во постела. Ниту еден од наведените методи не може да се пронајде во оштетното право на Шведска и Финска, дури и да се прифати фактот дека Бордот на Шведска за повреди во сообраќајот има објавено стандардизирани табели за надоместок од осигурување за различни степени на инвалидитет.¹⁶

Покрај споменатите разлики во самото т.н. Скандинавско право за штетите, постојат и разлики помеѓу држави-членки во однос на структурата на поимното определување на вондоговорната одговорност. Така, додека во Англија, Ирска и Кипар постои енумерација на сите видови на граѓанско правни деликти (некаде помеѓу 70-75 видови на граѓанско-правни деликти), во другите држави-членки на Европската унија постои општа одредба со кои се забранува причинување на штета.

И помеѓу државите-членки што припаѓаат на правната традиција што предвидува општа забрана за причинување штета секако дека постојат разлики и тоа, пред сè, разлики што се однесуваат на начинот на формулирањето на забраната и правната основа на одговорноста. Додека во некои држави се предвидува бланкетна одредба за забрана за причинување штета (на пример, во Германија), во други држави, иако на прв поглед се чини дека постои само бланкетна одредба ситуацијата е поинаква. На пример, во Грција, покрај статуторната забрана за причинување штета содржана во член 914 од Граѓанскиот кодекс, судовите имаат создадено судска практика според која повредата на правилото „добра верба и добро однесување“ претставува повреда на статутарната одредба содржана во наведениот член од Граѓанскиот кодекс. Секако дека треба да се има предвид и разликата што постои помеѓу државите во однос сфаќањата за кулпозната наспроти каузалната одговорност. Додека од една страна стојат државите што имаат основна

¹⁴ Van Calster Geert, *European Private International Law*, Oxford, 2013, стр. 156.

¹⁵ Baghishvili Ekaterine, *Unification of European Conflict of Law Rules for Non-Contractual Liability: the Rome II Regulation and its Sphere of Application*, 7th Silk Road International Conference “Challenges and Opportunities of Sustainable Economic Development in Eurasian Countries”, стр. 381.

¹⁶ Von Bar Christian, *Non-Contractual Obligations in the Nordic Countries: a European's Perspective*, Scandinavian studies in law, 2007 (50), стр. 47-48.

концепција за кулпозната одговорност (на пример: Франција, Белгија и Луксембург), од друга страна е, на пример, Германија со нејзиното поимно сфаќање на каузалната одговорност.¹⁷

Од наведените разлики произлегува заклучокот дека дефинирањето на поимот на „вондоговорна одговорност“ во Регулативата Рим II е речиси невозможно и тоа само ќе придонесе за ситуацијата во која изработката и усвојувањето на Регулативата ќе беа доведени во прашање. Поради тоа, наместо поимно дефинирање, европските редактори се одлучиле за поставување на автономен концепт на поимот на вондоговорна одговорност со користење на негативниот метод на исклучување од подрачјето на примена регулативата во однос на одредени видови одговорности.

4.1.2. Влијание на автономниот концепт на поимот вондоговорна одговорност во меѓународното приватно право на Европската унија врз материјалното облигационо право на државите-членки на Европската унија

Важна карактеристика на правото на Европската унија е неговата хиерархиска надреденост во однос на националното право на државите-членки на Европската унија, како што е утврдено од страна на Европскиот суд на правдата, а изречно одредено во Договорот за Европски устав од 2004 година. Од тоа произлегува дека правото на Европската унија дејствува вертикално, па можеме да заклучиме дека основната карактеристика на правото на Европската унија е субординацијата. Така, по пат на правото на Европската унија, процесот на европската интеграција се спроведува преку постапката на субординација. Правото на Европската унија како правен систем на специфичен начин, непосредно или посредно влијае и на меѓународното приватно право, создавајќи за државите-членки на Европската унија специфични обврски, т.н. **obligation de résultat**.¹⁸

Но, со оглед на правната природа на колизионите решенија содржани во Регулативата Рим II, веднаш напоменуваме дека Регулативата Рим II не се однесува на супстанцијалното право на државите-членки на Европската унија во делот на поимното дефинирање на вондоговорната одговорност. Но, погрешно е да се занемари посредното значење што го има Регулативата и во однос на националните правила за вондоговорната одговорност. Така, на пример, Судот во Шведска, согласно правилата на Регулативата Рим II,

ќе треба да постапува во приватно-правен однос со странски елемент што се однесува на вондоговорна одговорност за штета што произлегува од неосновано збогатување, иако концептот на вондоговорна одговорност за штета што произлегува од стекнување без основа е непознат концепт во правото на Шведска.

Облигационото право на Шведска не го познава концептот на неоснованото збогатување (*Unjust Enrichment*) како структура на корективната правда.¹⁹ Но, иако надоместокот на штета што произлегува од стекнување без основа е непознат концепт во материјалното облигационо право на Шведска, сепак согласно правилата на Регулативата Рим II, Судот во Шведска ќе биде должен да постапува во спорови што произлегуваат од неосновано збогатување, бидејќи за потребите на примената на Регулативата Рим II штетата ја опфаќа секоја последица што произлегува од противправно поведење, стекнување без основа, раководство без налог или од *culpa in contrahendo* и таа се применува независно дали тој концепт е познат во материјалното облигационо право на државата-членка или не.

Станува збор за правна основа што е содржана во член 2 од споменатата регулатива.²⁰ Токму преку член 2, во суштината, се врши прецизирање на поимот штета со една цел – да се опфатат различни концепти во различните правни системи содржани во правните системи на државите-членки на Европската унија, со што се овозможува и во државите-членки што не ги познаваат, на пример, институтите: стекнување без основа, раководство без налог и *culpa in contrahendo*, кога ќе настане приватно-правен однос тој да може да се подведе под правилата на Регулативата Рим II независно дали правната основа од која може да настане штета е позната или не во *lex fori*.²¹

Од тоа произлегува дека за да се примени Регулативата Рим II не е потребна позитивна двојна квалификација на поимот „вондоговорна одговорност“ – односот да биде квалификуван како однос од вондоговорна природа и согласно правилата на Регулативата Рим II и според правото на државата на судот на одлучување *lex fori*. Напротив, потребно е односот да може да се подведе под правилата на Регулативата Рим II (да не биде во примена негативниот аспект на автономниот концепт на „вондоговорна одговорност“) за судот на државата-членка да ги примени соодветните правила содржани во Регулативата

¹⁷ Така и Von Bar Christian op. cit., Rudden Bernard, *Tortious, Tulane Civil Law Forum* 6/7, Essays in Honor of the Life, Legend and Legacy of Ferdinand Fairfax Stone, 1991-1992.

¹⁸ Bouček Vilim, *Smjernica kao izvor europskoga međunarodnoga privatnog prava*, Zbornik PFZ, Zagreb, 58 (6), 2008, стр. 1371.

¹⁹ Поопширно види кај Klimchuk Dennis, *Unjust Enrichment and Corrective Justice*, in Understanding Unjust Enrichment (edited by: Jason Neyers, Mitchell McInnes, Stephen Pitel), Great Britain, 2004, стр. 111-137.

²⁰ Види член 2 од Регулативата Рим II.

²¹ Аргумент изведен од член 1 во врска со член 2 од Регулативата Рим II.

за определување на меродавното право. Откако ќе се примени соодветното колизионо правило содржано во Регулативата Рим II, во примена ќе бидат одредбите содржани во националното право на државата чиешто право е определено како меродавно, секако имајќи ги предвид и правилата за заштита на јавниот поредок на државата на судот содржани во Регулативата Рим II.²²

5. ХАРМОНИЗАЦИЈА НА ПОИМОТ НА ВОНДОГОВОРНАТА ОДГОВОРНОСТ ВО МАТЕРИЈАЛНОТО ПРАВО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Во рамките на Европската унија, покрај успешните обиди за унифицирање на меѓународното приватно право на Европската унија, се одвива и паралелен тренд за унифицирање на материјалното граѓанско право на Унијата. Секако, за разлика од успехот што го има постигнато Унијата во делот на меѓународното приватно право, во делот на материјалното граѓанско право резултатите се сосема поинакви. Работата на изработка на унифицирани правила во делот на материјалното граѓанско право сè уште се води во рамките на научната јавност со повремено вклучување на органите на Европската унија. Причините се сосема јасни: разликите што постојат во **правните традиции** на државите членки (само да ги наспоменеме разликите помеѓу Францускиот граѓански закон, Германскиот граѓански закон, Австрискиот граѓански закон, Италијанскиот граѓански закон), потоа **политичките причини** во кои силно влијание имаат разните лобигрупи, како и **практичните причини** – донесувањето на унифицирани материјални правила би довело до проблеми како во делот на однесувањето на субјектите на правото што би требало да ја напуштат правната култура, според која постапувале така и во делот примена на одредбите од страна на органите на примена (во прв ред, судовите и арбитражните трибунали).

Сепак, мислиме дека е потребно да се даде краток преглед на обидите за унифицирање на правото за граѓанско-правните деликти, што може да создаде ситуација во која концепти што не се познати во некои од државите-членки ќе бидат воведени првпат. На посреден начин, унификацијата свое влијание ќе има и во делот на определувањето на меродавното право, особено во делот на прашањата за квалификација и јавен поредок на државата на судот. Можеби, прифаќањето на унифицирано определување на концептот „вондоговорна одговорност“ ќе придонесе и за измени на Регулативата Рим II, што потоа би се повикала на унифицираниот концепт на „вондоговорна одговорност“. Но, потребно да истакнеме дека

прифаќањето на унифициран концепт на „вондоговорната одговорност“ во материјално-правна смисла е процес што не е за очекување дека ќе биде постигнат и тој би требало да биде само насочен само кон создавање модел-правила, што подоцна државите-членки би ги користеле како основа при создавање на своите национални правила за вондоговорна одговорност.²³

5.1. Иницијативи за унификација на европското приватно право

Една од најпознатите и почетни иницијативи за унифицирање на европското приватно право претставува Комисијата за европско договорно право „Ландо“, што е именувана според својот дански основач и претседател на Комисијата – Оле Ландо (Ole Lando). Оваа комисија ги има изработено и објавено Принципите на Европското договорно право (Principles of European Contract Law – PECL).²⁴

Обидите за унифицирање на европското материјалното право за вондоговорна одговорност за штета се одвиваат во два паралелни процеса. Притоа, станува збор за процеси што не се исклучиво резервирани за државите-членки на Европската унија, туку свој придонес даваат истакнати правници и од европските држави што не се членки на Европската унија (на пример, професори по право од Норвешка и Швајцарија се членови на Европската група за деликтно право).

Процес за унифицирање на европското материјално право за вондоговорната одговорност за штета се одвива и во рамките на научната група за изработка на Европски граѓански кодекс, што е основана во 1998 година од страна на Кристијан фон Бар (Christian von Bar). Таа се смета за наследник на комисијата „Ландо“ и нејзината цел е да дејствува и во другите области на европското приватно право. Групата во 2005 година има објавено нацрт-правила за вондоговорна одговорност што произлегува од штета нанесена на друг. Овој нацрт е вклучен во Draft Common Frame of Reference (DCFR) како Книга 6 под наслов „Вондоговорната одговорност што произлегува од штета нанесена на друг“.²⁵ Заштитата и промовирањето на безбедноста се основната цел и вредност во делот на

²³ Во таа насока е и проектот што се одвива во рамките на Универзитетот во Трент, Италија, под назив Заедничка основа на Европското приватно право. Проектот е во насока на утврдување на основите на Европското приватно право и пронаоѓање на негови заеднички принципи и основи. На тој начин целта не е да се создаде униформно европско приватно право, туку заедничка европска правна култура. Повеќе за проектот види на следниот интернет-линк: <http://common-core.org/>.

²⁴ Van Dam Cees, *European Tort Law, second edition*, Oxford, 2013, стр. 130.

²⁵ Ibidem, стр. 130.

²² Види член 26 од Регулативата Рим II.

правото за вондоговорна одговорност. Овие гранки на правото можат да се сметаат како надополнување на договорното право.²⁶ Токму поради тоа можеме да заклучиме дека работата на научната група, иако е почната во делот на договорното право, сепак како комплементарно на тоа се наметнало и вклучувањето на прашањата за вондоговорна одговорност што произлегува од штета нанесена на друг.

Ако се анализираат правилата што се содржани во Книга 6, можеме да заклучиме дека тие претставуваат правила што во себе ги обединуваат карактеристиките, како на англосаксонскиот, така и на европскиот континентален правен систем. И не само што се обединуваат карактеристиките на двете главни правни традиции туку исто така се обединуваат и различните сфаќања што постојат во европскиот континентален правен систем во однос на вондоговорната одговорност (разликите во поглед на правните основи во Францускиот граѓански законик и Германскиот граѓански законик).

Основното правило во однос на вондоговорната одговорност содржано е во член 6 – 1:101, според кој лицето кое има претрпено правно релевантна штета има право на надоместок од лицето кое ја причинило штетата намерно или со невнимание или на друг начин се смета за одговорно за причинување на штетата. Кога лицето не ја предизвикало правно релевантната штета намерно или со невнимание, тоа се смета за одговорно само доколку се исполнети претпоставките од Глава 3 на Книга 6.²⁷ Доколку член 6 – 1:101 го разложиме на неколку елементи, ќе заклучиме дека еден елемент директно произлегува од трите услови за вондоговорна одговорност што потекнуваат од Францускиот граѓански законик: 1. Штета, 2. Вина (намера или невнимание) и 3. Каузалитет. Вториот параграф од член 6 – 1:101 сосема јасно пропишува дека во отсуство на намера или невнимание, одговорност може да се заснова само врз основа на едно од правилата за објективна одговорност содржани во Глава 3 од Книга 6.²⁸

Правно релевантната штета е системски разработена во 11 членови содржани во Глава 2 од Книга 6 и тука најдобро може да се согледа влијанието на англосаксонското сфаќање за деликтното право. Наспроти европската традиција за воведување на генерални клаузули со кои се забранува предизвикување штета и повреда на законски правила, во Глава 2 од Книга 6 наведени се објектите на заштита чијашто повреда предизвикува обврска за надоместок на штета. Така,

целта на одредбите што се содржани во Книга 6 можеме да кажеме дека е за да се изврши конкретизација на видовите на граѓанско-правни деликти, наместо нивно генерализирање, што е карактеристично за државите што припаѓаат на европскиот континентален систем.²⁹

Секако, потребно е да истакнеме дека целта на Draft Common Frame of Reference не е тој да претставува Европски граѓански законик. И повеќе од тоа, дури се препорачува и напуштање на идејата за изработка на Европски граѓански законик и избегнување и на именувањето на нацрт-правилата како правила во насока на изработка на споменатиот концепт. Во таа насока е и расправата на претседателот на Научната група за изработка на Европски граѓански законик, Кристијан фон Бар, кој смета дека на тој начин само непотребно се губи скапоцено време и во ниту еден случај проектот не треба да биде замислен како создавање на Европски граѓански законик во смисла на Францускиот граѓански законик, Италијанскиот или, пак, Германскиот граѓански законик.³⁰

5.2. Иницијативи за унификација на европското право за вондоговорна одговорност

Вториот процес што се одвива во европски рамки, а е во насока на унифицирање на европското право за вондоговорна одговорност, се одвива низ активностите на Европската група за деликтно право (*European Group on Tort Law*). Станува збор за работна група што е составена од 28 најеминентни професори и истражувачи во областа на деликтното право, кои доаѓаат од државите-членки на Европската унија, но и од САД, Швајцарија, Норвешка, Јужноафриканската Република и Израел. Групата е основана во 1992 година од страна на Јап Спир (Jaap Spier) и Хелмут Козиол (Helmut Koziol) со седиште во Виена.³¹ Според работната група, вондоговорната одговорност во рамките на Европа е партикуларизирана и таа оневозможува лесен процес на унификација. Поради тоа, целта на работната група е преку заемна соработка да се по-

²⁶ Von Bar Christian, Clive Eric, Schulte-Nölke Hans, *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Sellier, 2009, стр. 80.

²⁷ Ibidem, стр. 395.

²⁸ Wagner Gerhard, *The Law of Torts in Draft Common Frame of Reference*, текст достапен на следниот линк: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1394343, стр. 4.

²⁹ За општата забрана за причинување штета види поопширно кај: Radolović Aldo, *Načelo zabrane prouzročjenja štete kao (moguće) jamstvo stvarne (realne) naknade štete*, *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. v. 34, br. 1, 2013*, стр. 307-332.

³⁰ Поопширно за научната расправа во однос на правната природа на DCFR и методологијата на изработка види во: Von Bar Christian, *A Common Frame of Reference for European Private Law – Academic Efforts and Political Realities*, vol. 12.1 *Electornic Journal of Comparative Law* (May 2008), <<http://www.ejcl.org/121/art121-27.pdf>>, стр. 3-4; Smith M. Jan, *The Draft Common Frame of Reference, Methodological Nationalism and the Way Forward*, *European Review of Contract Law*, Vol. 4, 2009, стр. 270-280.

³¹ За работата на групата види на следниот линк: <http://civil.udg.edu/php/index.php?id=128>.

стигне хармонизирање на принципите на правото за вондоговорната одговорност. Резултатот што треба да го дадат заемната соработка и хармонизација понатаму треба да им послужи на државите во Европа при изработка на нови правила за вондоговорната одговорност, но и на ниво на Европската унија, гледано низ призмата на унификација на правилата за вондоговорната одговорност.

За остварување на споменатата цел, во 2005 година, Европската група за деликтно право ги објави Принципите на Европското деликтно право (*Principles of European Tort Law – PETL*).³² Според изработувачите на принципите, тие само ги опфаќаат основните прашања што се познати во секој правен систем на право за вондоговорна одговорност и деликтно право. Во идентификацијата на принципите и во потрагата на заедничко право на Европа, Принципите на Европското деликтно право – што се достапни на 16 јазици – можат да бидат искористени за Европскиот граѓански законик, кога ќе биде донесен.³³

Ако ги анализираме правилата што се содржани во Принципите на Европското деликтно право, основен заклучок што можеме да го изведеме е силното влијание на европското континентално право при изработка на принципите. Така, основното правило што е содржано во член 1:101 го воспоставува принципот според кој лицето кое е одговорно за причинување штета на друг е должно да ја надомести штетата. Станува збор за основна норма, што воведува одговорност на лицата кои причинуваат штета. Но, за разлика од англосаксонскиот правен систем што го користи методот на енумерација на граѓанско-правните деликти, Принципите на Европското деликтно право само ги даваат основите според кои може да се воспостави граѓанско-правна одговорност за надоместок на штета. Притоа, правни основи врз кои почива одговорноста за надоместок на штета (како материјална, така и нематеријална, но и правно-заштитен интерес) се субјективната, но и објективната одговорност.

Субјективната одговорност е содржана во член 4:101, што го воспоставува принципот според кој едно лице се смета за одговорно врз основа на вина, заради намерно или со крајно невнимание повредување на бараните стандарди за однесување. Карактеристично за Принципите на Европското деликтно право е дека тие даваат и насоки на тоа што претставуваат стандарди на однесување. Читајќи ги правилата што се содржани во делот на одговорноста врз основа на

вина, несомнено можеме да го забележиме влијанието на француската доктрина во делот на поставувањето на правилата за субјективна одговорност.³⁴

Германското влијание во делот на основите за деликтна одговорност можеме да го забележиме во петтата глава од Принципите на Европското деликтно право, што е насловена како објективна одговорност. Притоа, објективната одговорност, од текстот што е содржан, може да се подели на два вида: **првиот** вид, каде што основата е штетата што настанува како резултат на зголемена опасна активност преземена од страна на едно лице, и **вториот** вид, каде што основата за објективна одговорност може да се произлезе од разните видови категории што може да ги пропише националното право.³⁵

Силното влијание на европската правна традиција во изработката на Принципите на Европското деликтно право можеме да го видиме и во составот на работната група. Така, од нејзини членови, само еден доаѓа од држава со англосаксонски правен систем – професорот Њ. В. Хортон Роџерс (W.V. Horton Rogers), кој доаѓа од Универзитетот „Нотингем“ во Англија. Дотолку повеќе, силното влијание на европската правна традиција можеме да согледаме и во претставниците на САД, кои доаѓаат од сојузната држава Луизијана, што е единствена сојузна држава во САД со европски континентален правен систем, сопствен Граѓански законик и силно влијание на француската правна доктрина.

По издавањето на Принципите на Европското деликтно право во 2005 година, работата на групата е насочена кон истражување на одговорноста на државните органи, односот помеѓу договорната и вондоговорната одговорност, роковите за застареност, како и товарот на докажување.³⁶

Од претходно анализираниите процеси на унифицирање и хармонизација на правото за вондоговорна одговорност во рамките на Европската унија (но и во рамките на Европа како континент, каде што се појавиле првите правила за надоместок на штета што произлегува од граѓанско-правни деликти), можеме да заклучиме дека, и покрај разликите што постојат помеѓу двата главни правни системи – англосаксонскиот од една страна и европскиот континентален правен систем од друга страна – постојат и разлики и во споменатите правни системи.

³² Текстот на Принципите на Европското деликтно право е достапен на следниот линк: <http://civil.udg.edu/php/biblioteca/items/283/PETL.pdf>.

³³ Boele-Woelki Katharina, *Unifying and Harmonizing Substantive Law and the Role of Conflict of Laws*, Pocketbooks of the Hague Academy of International Law, 2010, стр. 79-80.

³⁴ Поопширно за субјективната одговорност во Принципите на Европското деликтно право види во член 4:101 до 4:202. Покрај докажаната вина, во овој дел се поместени и правила за претпоставената вина.

³⁵ Поопширно за објективната одговорност во Принципите на Европското деликтно право види во член 5:101 до 5:102.

³⁶ Цитирано според програмата за работа што е објавена на следниот линк: <http://civil.udg.edu/php/index.php?id=128>.

Иако Германија и Австрија, на пример, се соседи кои зборуваат сличен јазик и припаѓаат на иста правна традиција, сепак постојат разлики во однос на правилата со кои се регулира вондоговорната одговорност за штета. Разлики постојат и помеѓу државите што припаѓаат на Нордиската унија, иако нивните правила можат да се подведат под заедничкиот назив – Скандинавско право. Токму од тие причини, се прават обиди за хармонизирање на правилата и воведување на основни принципи согласно кои ќе може да се создаде заедничка европска правна традиција. Секако, не во насока на создавање на нов Европски граѓански законик, туку во насока на интензивирање на меѓусебната соработка, што несомнено ќе даде резултати на хармонизација на правилата за вондоговорна одговорност.

Иако на прв поглед постојат значајни разлики помеѓу англосаксонскиот правен систем и европскиот континентален правен систем во делот на вондоговорната одговорност за штета, сепак можеме да кажеме дека разликите се повеќе структурни, а не толку содржински во насока на целта што се заштитува. И во двата правни система се врши заштита на граѓанските субјективни права, но различен е патот до нивна заштита. Тоа не треба да се користи како изговор при изработка на нацрт-правилата за понатамошна хармонизација и унификација на правилата, туку само како поттик за интензивирање на меѓусебната соработка најпрво помеѓу научната јавност, а потоа тоа да се префрли и на политичко ниво.

6. РАЗЛИКИ ВО ОДНОС НА ПОИМНОТО ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ВОНДОГОВОРНАТА ОДГОВОРНОСТ ВО ПРАВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ВО ПРАВОТО НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Кога станува збор за поимното определување на вондоговорната одговорност во правото на Република Македонија и во правото на Европската унија потребно е веднаш да укажеме на разликата што произлегува од целта за нејзиното поимно определување. Така, додека во Република Македонија поимот на вондоговорната одговорност се определува со примена на материјалните правила содржани во ЗОО, во правото на Европската унија не постои правен акт што во материјално-правна смисла ќе го определи поимот. Тоа е сосема разбирливо со оглед на фактот што сите држави-членки самостојно го определуваат поимот на вондоговорна одговорност, секоја потпирајќи се на сопствената правна традиција и посебностите што ги ужива како посебна правна култура.

Сосема е погрешен заклучокот дека можат да се компарираат поимите вондоговорна одговорност сфатена во смисла на ЗОО и во рамките на Регулативата

Рим II. Тоа произлегува од различниот карактер на споменатите акти. Додека ЗОО е основен, материјално-правен извор на облигационото право во Република Македонија, Регулативата Рим II е инструмент за унификација на правилата на меѓународното приватно право во делот на судирот на законите со кои се регулира вондоговорната одговорност. Разликата на која сакаме да укажеме тука се однесува само во делот на квалификацијата што како процес треба да ја вршат судиите кога треба еден приватно-правен однос со странски елемент треба да го квалификуваат како вондоговорен и да го подведат под соодветната колизиона норма. Додека во Република Македонија, вондоговорната одговорност е регулирана со ЗОО, кога говориме за Европската унија првенствено мислиме на определување на концептот на вондоговорна одговорност исклучиво за потребите на определувањето на меродавното право за вондоговорна одговорност.

Така, кога судијата во Република Македонија ќе треба да одлучува во еден приватно-правен однос, каде што се појавил странски елемент, најпрвин ќе треба да го квалификува односот како вондоговорен, а дури потоа да ја примени соодветната колизиона норма содржана во Законот за меѓународно приватно право (во понатамошниот текст: ЗМПП).³⁷ Во ЗМПП не постои одредба со која би се дефинирал поимот на вондоговорна одговорност, што е сосема оправдано, затоа што станува збор за национален закон со кој се регулираат судирот на законите и судирот на јурisdикциите, а не за правен акт со кој се воспоставуваат права и обврски за правните субјекти во материјално-правна смисла. Како последица на правната природа на ЗМПП, квалификацијата е потребно да се изврши со користење на правилата на *lex fori*, односно материјалните правила на Република Македонија. Станува збор за правила што се содржани во ЗМПП, така што судијата ќе треба да определи дали односот што го расправа според правилата содржани во ЗОО може да се смета како вондоговорен однос од кој произлегува обврската за надоместок на штета или, пак, не. Доколку одговорот е позитивен, односно судијата го квалификува односот како вондоговорен, дури тогаш ќе ја примени соодветната колизиона норма со која се решава судирот за законите во областа на вондоговорните односи, а е содржана во ЗМПП.³⁸

³⁷ Објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 87/2007 од 12.07.2007 и бр. 156/2010 од 6.12.2010 година.

³⁸ Колизионите норми за вондоговорната одговорност за штета се содржани во следните членови во ЗМПП: 31, 32, 33, 33-а, 33-б, 33-в, 33-г, 33-ѓ, 34. Покрај ЗМПП, колизиона норма за вондоговорна одговорност за штета содржи и Законот за облигационите и стварно-правните односи во воздушниот сообраќај, член 186, објавен во „Службен весник на Република Македонија“, бр. 85/2008; 148/2011 и 10/2015.

За разлика од Република Македонија, ситуацијата во рамките на Европската унија е сосема поинаква. Со стапувањето на сила на Регулативата Рим II на 11.1.2009 година, судовите на државите-членки се обврзани да постапуваат во односите со странски елемент што вклучуваат судир на закони кај вондоговорната одговорност согласно правилата што се содржани во споменатата регулатива. На тој начин се изврши замена на националните правила за определување на меродавно право за вондоговорната одговорност за штета со унифицираните правила содржани во Регулативата. Додека од една страна, во рамките на Унијата се врши забрзано создавање на меѓународно приватно право на Европската унија во вистинската смисла на зборот, отсуствува согласност за унифицирање на материјалното право на државите-членки, особено во делот на вондоговорната одговорност, притоа не земајќи ги предвид претходно објаснетите процеси на хармонизација на деликтното право на државите-членки на Европската унија. Токму од тие причини, неопходно беше во Регулативата да се внесе автономен концепт на поимот вондоговорна одговорност, затоа што, во спротивен случај, би се создала ситуација на голема правна несигурност во однос на правната квалификација на односот дали тој може да се подведе под правилата на Регулативата или, пак, не.

Имено, доколку не постоеше автономен концепт на поимот вондоговорна одговорност во Регулативата Рим II, квалификацијата на приватно-правниот однос дали е од вондоговорна природа или, пак, не, судовите ќе го вршеа според сопственото *lex fori*, што е, во суштината, спротивно на основната цел на меѓународното приватно право – правна сигурност и предвидливост на примена на правилата. Како што наспоменавме, тоа е директен резултат на отсуството на единствен материјален извор на вондоговорната одговорност во рамките на Европската унија, со што практично е невозможна ситуацијата да се изврши квалификација на односот врз основа на единствен прифатен поим во државите-членки на Европската унија. Тоа би можело да биде ситуација само доколку постои Европски граѓански законик. Но, станува збор за ситуација што не е за очекување дека ќе биде постигната. На тој заклучок нè наведува и концептот на вондоговорната одговорност во Регулативата Рим II, каде што, наместо дефинирање на поимот на вондоговорната одговорност, даден е негативен аспект на концептот на вондоговорна одговорност што треба да се чита во врска со рецитал 11, што изречно предвидува дека и објективната одговорност е основа за вондоговорна одговорност, но и во врска со член 2³⁹, каде што се наведени изворите на штета

што може да настане од противправно постапување, стекнување без основа, рабоводство без налог и *culpa in contrahendo*.⁴⁰

7. НАМЕСТО ЗАКЛУЧОК – НОВАТА ЕВРОПСКА КОНФЛИКТНА РЕВОЛУЦИЈА

Со воведување на автономни концепти и создавањето на вистинско меѓународно приватно право на Европската унија, само по себе се наметнува прашањето – дали во рамките на Европската унија се случува своевидна „европска конфликтна револуција“ во смисла на „американската конфликтна револуција“. И дотолку повеќе што денешната „европската конфликтна револуција“ се смета дека треба да биде соодветна лекција за САД во смисла на реформи на меѓународното приватно право на САД.⁴¹

Ако го разгледуваме развитокот на меѓународното приватно право во рамките на Европа и тоа што се случува денес во рамките на Европската унија, ќе можеме да заклучиме дека првата конфликтна револуција во Европа се случила во XIX век – период кога меѓународното приватно право првпат е поставено како позитивно право.⁴²

Втемелувачи на првата европска конфликтна револуција се Карл Георг Вехтер (Karl Georg Wachter), Фридрих фон Савињи (Friedrich Carl von Savigny) и Пасквале Станислао Манчини (Pasquale Stanislao Mancini). Врз основа на анализа на делата на Вехтер, Савињи и Манчини можеме да изведеме соодветни заклучоци во однос на нивните заслуги. Основната заслуга на Вехтер се состои во тоа што ја поставил на прв план идејата за позитивно-правната заснованост на меѓународното приватно право и со тоа дал поттик таквите позитивно-правни норми да бидат формулирани во одделните законодавства. За Савињи може да се истакне дека се смета за втемелувач на денешното меѓународно приватно право, додека, пак, Манчини смета дека меѓународното приватно право го создаваат народите, а не државите, па од така создаденото право се наметнува потребата за примена на странското право, што, пак, треба да се применува без оглед на постоење на заемноста.⁴³

⁴⁰ Види рецитал 11 од Регулативата Рим II.

⁴¹ Поопширно види кај: Symeonides C. Symeon, *The American Choice-of-Law Revolution: Past, Present and Future*, Den Haag, 2006.

⁴² За развитокот на науката на меѓународното приватно право во стариот и средниот век види кај: Дескоски Тони, *Историјски развикој на науката на меѓународното приватно право во стариот и во средниот век*, Зборник на Правниот факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, во чест на проф. д-р Владимир Митков, Скопје, 2010, стр. 487-505.

⁴³ Поопширно види кај Гавроска Поликсена, Дескоски Тони, *Меѓународно приватно право*, Скопје, 2011, стр. 104-108.

³⁹ Види член 2 од Регулативата Рим II.

Најзначајните развитоци во XIX век водат кон востановување на традиционалното европското право за судир на законите што се разликува од она што во XX век се развивало во САД. Правците на развиток можат да се опишат како три концепти – „приватизација на правилата“⁴⁴, национализам и домашен интернационализам.⁴⁵

Втората европска конфликтна револуција се случува во рамките на Европската унија и таа е позната под називот „европеизација“. Местото на истакнатиот државен сепаратизам и национализам, полека го отстапуваат местото на процесот на европеизација, создавајќи ја Европската унија како нов правен, економски и политички ентитет. Како што државите-членки на Унијата сè повеќе се интегрираат помеѓу себе, така се менуваат и правилата на меѓународното приватно право. Поточно, интеграцијата на државите-членки во Европската унија придонесува за создавање на вистинско меѓународно приватно право на Европската унија и замена на националните правила за решавање на судирот на законите и судирот на јурisdикциите со супранационални правила содржани во правото на Европската унија. Процесот на „европеизација“, пак, можеме да го анализираме низ два процеса што се одвиваат во рамките на развојниот пат на Европската унија – т.н. федерализација и конституционализација.⁴⁶

Со влегувањето во сила на Договорот од Лисабон од 1.12.2009 година, усвојувањето на мерките за хармонизација на правилата на меѓународното приватно право на европско ниво е регулирано во Глава 5 (член 67 до 89) од дел 3 од Договорот за функционирањето на Европската унија. Во Глава 5 од Договорот за функционирањето на Европската унија, дел 3 (член 81) е насловен Судска соработка во граѓански работи. Член 81 став 1 ја задолжува Унијата да ја развие судската соработка во граѓански работи што имаат преку прекугранични импликации, врз основа на принципот на меѓусебно признавање на судските одлуки. Исто така, согласно овој член, соработката вклучува усвојување мерки за апроксимација на правото и правилата на државите-членки. Во став 2 од наведениот член се наведени мерките што можат да се преземат со цел да се постигне функционирање на внатрешниот пазар. Од резултатите што треба да бидат постигнати согласно член 81 став 2, може да се заклучи дека тие се донесуваат на карактеристичните

прашања на меѓународното приватно право. Така, се чини сосема јасно дека сите аспекти на меѓународното приватно право можат да бидат хармонизирани со мерките што се предвидени во Глава 5.⁴⁷

Процесот на хармонизација на правилата на меѓународното приватно право на Европската унија е процес што се одвива преку методи со кои се унифицираат правилата на државите-членки на Европската унија. За разлика од интензивниот процес на хармонизација на меѓународното приватно право на Европската унија, во делот на материјалното приватно право, состојбата е сосема поинаква. Досега, само неколку помали области во делот на облигационото право се хармонизирани (федерализирани) во Регулативи на правото на Европската унија. Најголем дел од овие подобласти се поврзани со определени аспекти на потрошувачкото право, како и делови од полето на одговорност на производителот.⁴⁸

Од анализата на процесите што се одвивале во XIX век и процесите што денес се одвиваат во меѓународното приватно право во рамките на Европската унија, несомнено ќе заклучиме дека местото на национализмот и домашниот интернационализам е заменет со меѓусебното признавање и соработка на државите во делот на меѓународното приватно право и почитување на принципот на „држава на потекло“ (*country of origin principle*).

Иако Република Македонија сè уште не е полноправна членка на Европската унија, како држава-кандидат за членство во Европската унија има преземено обврска за апроксимација на правото на Европската унија. На тој начин, иако формално-правно Република Македонија е надвор од семејството на Европската унија, врши своевиден процес на унификација на сопствените правила за меѓународното приватно право со правилата што се содржани во правото на Европската унија. Најдобар доказ за тоа се измените на ЗМПП во 2010 година во делот на определувањето на меродавното право за вондоговорна одговорност. Првиот чекор беше хармонизирање на правилата за судир на закони кај вондоговорната одговорност со правилата на Регулативата Рим II. Поради тоа, на 14.12.2010 година, од страна на македонскиот парламент беа усвоени амандмани на ЗМПП, што стапија на сила на 14.5.2011 година.⁴⁹

⁴⁴ Терминот приватизација на правилата во овој текст се користи за да се изрази учењето на Савињи, кој го поместил фокусот на точките на врзувањето/колизионите норми од статутите и го фокусираше во седиштето на правните односи.

⁴⁵ Michaels Ralf, *The New European Choice-of-Law Revolution*, Tulane Law Review, vol. 82:1607, 2008, стр. 1613.

⁴⁶ Поопширно види кај: op. cit., Michael Ralf, стр. 1617-1635.

⁴⁷ Така и Stone Peter, *EU International Law (Second Edition)*, Elgar European Law, 2010, стр. 4.

⁴⁸ Lookofsky Joseph, Hertz Ketilbjorn, *EU-PIL European Union Private International Law in Contract and Tort*, Copenhagen, 2009, стр. 4.

⁴⁹ Поопширно за најновите тенденции во развитокот на македонското меѓународно приватно право види кај: Deskoski Toni, Dokovski Vangel, *Latest Developments of Macedonian Private International Law*, Collection of Papers, IX Private

Можеме да заклучиме дека со хармонизација на меѓународното приватно право на Европската унија од една страна и процесот на апроксимација на нејзините правила во правниот систем на Република Македонија се создаваат нови методи за унификација на правото. Секако, и со апроксимација на правилата на меѓународното приватно право на Европската унија во правото на Република Македонија нема да се создаде состојба во којашто ќе биде внесен автономен концепт на поимот на вондоговорна одговорност во ЗМПП, од причина што концептот на поимот е веќе определен во материјалното право на Република Македонија. Отсуството на материјално право на Европската унија за вондоговорна одговорност за штета ја наметнува потребата од внесување на автономен концепт на поимот на вондоговорна одговорност во Регулативата Рим II со една цел – да се обезбеди унифицирана примена на правилата за определување на меродавното право за вондоговорна одговорност содржани во Регулативата Рим II во државите-членки на Европската унија.

Prof. Dr. Toni Deskoski
Doz. Dr. Vangel Dokovski

Die Bestimmung des Begriffs der außervertraglichen Haftung im Internationalen Privatrecht der Europäischen Union

(Zusammenfassung)

Im vorliegenden Text geben die Autoren einen Überblick über Fragen im Zusammenhang mit der Bestimmung des Begriffs der außervertraglichen Haftung im Recht der EU-Mitgliedstaaten (Staaten mit kontinentaleuropäischem Rechtssystem und angelsächsischer Rechtstradition), sowie über die Bestimmung des Begriffs der außervertraglichen Haftung zur Lösung von Gesetzeskollisionen im Europäischen Internationalen Privatrecht und die Entstehung der neuen Europäischen IPRs. Außerdem analysieren sie die Unterschiede zwischen dem Begriff der außervertraglichen Haftung nach dem mazedonischen Internationalen Privatrecht zum einen und der autonomen Bestimmung des Begriffs im Europäischen Internationalen Privatrecht zum anderen.

Besondere Aufmerksamkeit widmet der Beitrag der Qualifizierung des Begriffs der außervertraglichen Haftung. Dabei ziehen die Autoren aus der Analyse der Regeln über die Qualifizierung des Begriffs der „außervertraglichen Haftung“, den Schluß, dass hinsichtlich der Gesetzeskollisionen bei der außervertraglichen Haftung die Auffassungen im materiellen Recht einen bedeutenden Einfluss haben. Dies kommt insbesondere durch den Einfluss der neuen Denkrichtung in der Theorie des privaten Rechts zum Ausdruck und wird als rechtsbasierte Analyse bezeichnet. Im Unterschied zu früher, als in der klassischen Schuldrechtstheorie der Akzent bei der Behandlung des Privatrechts, vor allem beim Deliktrecht, auf der Analyse der „Pflichten“ lag, basiert heute diese Theorie auf der Analyse der „Rechte“. In diesem Sinne wird im vorliegenden Beitrag die Lehre von Donald Nolan und Andrew Robertson analysiert, die hervorhebt, dass das Privatrecht der Schuldverhältnisse vor allem und ausschließlich durch die Anerkennung unserer Rechte zueinander zu erlernen ist (right-based analysis). So verschiebt sich der Schwerpunkt der Analyse auf die „Rechte“, womit die Möglichkeit geschaffen wird, dass beim Internationalen Privatrecht Raum für eine ex-ante Wahl eines maßgeblichen Rechts auf ein außervertragliches Schuldverhältnis, das noch nicht entstanden ist, gelassen wird.

Aus der Analyse der Regeln über die Bestimmung des Begriffs der außervertraglichen Haftung im Europäischen Internationalen Privatrecht ergeben sich die Folgerungen über den Einfluss der angelsächsischen und der kontinentaleuropäischen Rechtstradition bei der Schaffung von autonomen Begriffen im Internationalen Privatrecht. Die Autoren kommen zu dem Schluss, dass nach dem EU-Austritt Großbritanniens eine Situation geschaffen wird, in der das angelsächsische Rechtssystem in der europäischen Rechtsfamilie keine direkte Rolle mehr spielen wird, obwohl einige für dieses Rechtssystem charakteristische Lösungen weiterhin in Kraft bleiben werden. Als Beispiel wird genannt, dass gemäß der Verordnung Rom II „der Grundsatz der engsten Verbindung“, der mit der angelsächsischen Rechtstradition verbunden wird, als Anknüpfungspunkt bei der außervertraglichen Haftung angewendet wird.

Schlüsselworte: *außervertragliche Haftung, Neue Europäische IPR-Revolution (New European choice-of-law revolution), Harmonisierung, autonome Konzepte, PETL (Grundsätze des europäischen Schadenersatzrechts/Principles of European Tort Law).*